

М. ТОДОРОВСКИ

ЗА ВТОРОТО ЗАСЕДАНИЕ НА АСНОМ*)

На 7 декември 1944 година Президиумот на АСНОМ донесе решение да се овика Второ вонредно заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија.¹⁾

Во тие денови окупаторот веќе беше изгонет од територијата на федерална Македонија. Кеѓутоа, војната сè уште не беше завршена, ни боиштата не беа толку далеку од Македонија. Црвената армија во втората половина на декември водеше борби за ослободување на делови од Чехословачка и Унгарија. Во време на одржувањето на Заседанието беше во тек ослободувањето на Будимпешта, како и други големи градови долж фронтот до Балтичко Море. На Западниот фронт исто така продолжуваа борби по суво и воздух.

Во Грција, на подрачјето на Атина и Пиреј се водеа жестоки борби на ослободителните сили на ЕАМ против британските и грчките монархофашистички сили. Во знак на поддршка на

*) Во напорите да се обработи и расветли Второто заседание на АСНОМ како настан со одредено државно, политичко и друго значење се најде на еден основен проблем што не се располагаше со записниците и другите материјали од работата на Заседанието. Затоа, основа за работа на прилогот беа материјалите објавени во дневниот печат во деновите на одржувањето на Заседанието и непосредно по тоа. Имајќи ја на ум ваквата состојба, прилогот би требало да биде повод за натамошно расветлување на овој настан и откривање на изворни материјали за него.

1) Со Правилникот за работа на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија донесен на Првото заседание на АСНОМ беше предвидено дека „АСНОМ се собира по позив на Президиумот на редовно и прекоредно заседание“. Како во чл. 2 на Правилникот не е означено кога се одржуваат редовните заседанија, при свикнувањето на Второто заседание исползувани се одредбите на чл. 3 за свикнување на вонредно заседание. Па затоа, ова заседание во документите и печатот се води како „Второ вонредно“. Во нашиов прилог ова заседание ќе го именуваме само како „Второ заседание на АСНОМ“ изоставувајќи го „вонредно“.

владата на Папандреу и на вооружените формации на десничарските елементи во Атина престојуваше и Винстон Черчил.²⁾

На територијата на Југославија борби се водеа во Срем, по долината на р. Дрина, на подрачјето на Брчко, потоа во Санџак — по долината на р. Лим, кај Приеполe, Плевле и на други места. Во Црна Гора гонењето и разбивањето на Германците се одвиваше по долината на Морача, кон Колашин и други места. Се водеа борби во Хрватска, Славонија и Словенија. Во текот на овие борби единиците на НОВ и ПОЈ им нанесуваа значителни загуби на германските и квислиншките сили. Нивните загуби се наголемуваа со диверзиите на пругите и дејствата на авиацијата.³⁾

Во ослободената Македонија, Србија, делови од Црна Гора и други краеве беше во тек чистењето на заостанатите квислиншки сили.

АВНОЈ, Националниот комитет на ослободувањето на Југославија и масовно-политичките организации работеа на организирањето на власта, на мобилизацијата на сите сили за фронтот под паролата „Сè за фронтот, сè за победата!“, како и на решавање на други проблеми — односите со Сојузниците со кралот, и друго.⁴⁾

Деновите непосредно пред и во текот на Заседанието на АСНОМ носат белег на една политичка раздвиженост. Македонскиот народ преку НО фронт даде своја согласност да земе учество во борбите за изгонување на окупаторот од другите делови на Југославија и до потполното уништување на фашизмот и неговите вооружени сили. Освен тоа, беше неопходна братска помош на оние кои сè уште водеа борба за ослободување. Затоа, покрај политичката и другата активност и мобилизацијата на расположивите човечки сили и материјални резерви за обнова на разурнатото во Македонија, се поведе акција за помош на другите краишта и снабдување со облека и храна на единиците на НОВ и ПО како за тие во Македонија така и за оние кои требаше да земат учество во другите делови на Југославија.

Поаѓајќи од горното, на 7 декември 1944 година Главниот извршен одбор на НО фронт на Македонија донесе решение да покрене и изведе една мошне крупна акција за собирање помош за НО војска. Наредните денови на декември беа испол-

²⁾ Наум Пејов, Македонците и Граѓанската војна во Грција, Скопје, 1968, с. 18—19, и „Може би ќе се образува едно меѓународно тело кое ќе ги преземе работите“ — изјава на Черчил, Нова Македонија (понамату Н. М.), 29. XII. 1944, I, 26.

³⁾ Комунике на Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ од 20 декември 1944 година и други, НМ, 22. XII. 1944 и други.

⁴⁾ Ова е време непосредно по потпишувањето на Спогодбата Тито — Шубашиќ од 1 ноември 1944 година.

нети со политичка дејност за собирање помош. Со акцијата беа опфатени сите слоеви од народот.⁵⁾

Во Македонија се одвиваше процесот на создавање на одбори на НО фронт, на АФЖ и НОМСМ. Со такви одбори уште пред дефинитивното ослободување беа покриени цели подрачја. Непосредно по ослободувањето беа создадени објективни услови за свикнување на национални оснивачки конференции на единствениот Народноослободителен фронт на Македонија и Антифашистичкиот фронт на жените, додека првиот конгрес на НОМСМ веќе беше одржан.⁶⁾

Потпирајќи се на повеќе стотини одбори на НО фронт во селата и градовите во Македонија на 26 ноември 1944 година беше одржана Првата национална конференција на единствениот НО фронт на Македонија кога се избра и негов постојан Главен одбор.⁷⁾ На 15 декември 1944 година делегатите на одборите на Антифашистичкиот фронт на жените од цела Македонија ја одржаа Првата национална конференција на жените и го создадоа АФЖ како масовно-политичка организација во рамките на единствениот НО фронт.⁸⁾

Президиумот на АСНОМ разви жива законодавна и друга дејност со која ги постави основите на државно-правниот живот во новата македонска држава неопходен за првиот период по ослободувањето. Таа дејност беше реализирана преку НО одбори и воените власти помогнати од масовно-политичките организации: НО фронт, АФЖ, НОМСМ, како и од стручните организации кои започнаа да се формираат.

Сепак, работата на Президиумот на АСНОМ како извршен и законодавен орган, односно како времена влада во македонската држава, создаден во условите кога се одржа Првото заседание на АСНОМ, во ново создадените услови на полно слободната држава со разгранета и зголемена проблематика, бараше поголемо ангажирање и поголема организираност за успешно решавање на проблемите од целокупниот државно-политички, стопански и друг живот. Заради сето ова, Президиумот на АСНОМ се одлучи да се одржи Второто заседание на АСНОМ.

Заседанието се одржа на 28, 29 и 30 декември 1944 година во Скопје. На Заседанието присуствуваа народните претставници од Првото заседание на АСНОМ⁹⁾, кооптираните членови на

5) Н. М., 14. XII. 1944, I, 15.

6) На 22 декември 1943 година во Фуштани, Егејска Македонија.

7) Првата национална конференција на НО фронт на Македонија, Н. М. 30. XI. 1944, I, 5.

8) Н. М. 17. XII. 1944, I, 18.

9) Пред Првото и меѓу Првото и Второто заседание на АСНОМ загинаа: Тодор Циповски, Благој Јанков и Часлав Арангеловиќ. — За составот на народните претставници во АСНОМ види: Зборник АСНОМ 1944 — 1964, Скопје, 1964, с. 273—277 и Велимир Брезоски и Миле Тодоровски,

АСНОМ меѓу двете заседанија¹⁰⁾, како и оние кои во текот на Заседанието, поточно на 30 декември, беа кооптирани за нови претставници во АСНОМ.¹¹⁾ Според тоа, иако не располагаме со извештајот на Верификационата комисија, ниту со документ на друго тело па ни со записникот од Заседанието, може да се заклучи дека имале право да присуствуваат 149 претставници и 13 чие кооптирање претстоело или вкупно 162 лица.

Во споредба со Првото заседание на АСНОМ, структурата на делегатите претрпе измени што позитивно влијаеше врз работата на АСНОМ како по квалификуваноста така и по застапеноста на одделните слоеви на населението и на регионите.

Заседанието беше свикано со следниов дневен ред: Реферат за политичката ситуација; Реферат за организационото прашање; Решение со кое се одобрува работата на Президиумот од Првото до Второто заседание на АСНОМ и Разно.¹²⁾ Тоа всушност беше дневен ред за работниот, вториот дел од Заседанието. Првиот дел, што се одржа на 28 декември, беше свечен дел — отворање, избор на почесно претседателство и поздрави на гостите и народните претставници и претставниците на НОВ и ПО на Македонија, на масовно-политичките организации и други до Заседанието¹³⁾ како и поздравни телеграми од Заседанието.¹⁴⁾

Президиумот на АСНОМ преку реферат поднесен од Љупчо Арсов, како секретар на Президиумот, ги презентира придобивките од повеќегодишната Ослободителна војна и Револуција. Притоа, поентата беше дадена на фактот дека веќе беше создадено братство и единство на југословенските народи; дека врз основа на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ се реализираат придобивките и во Македонија изразени во создадената македонска федерална држава; преку НО војска и Народно-ослободителните одбори како органи на државната власт кои

Политичкиот, националниот и социјалниот состав на народните претставници на Првото заседание на АСНОМ, Гласник на ИНИ, Скопје, 1964, VIII, 1.

¹⁰⁾ Уште на Првото заседание беше констатирано дека некои краишта не се застапени, па затоа, се одлучи да се кооптираат четири претставника што беше спроведено со Решение на Президиумот на 6 август 1944 година — Зб. АСНОМ... с. 338; На 2 септември 1944 година беше кооптиран еден член — Зб. АСНОМ... с. 357; на 14 октомври 1944 година — пет члена, Зб. АСНОМ... с. 396; на 27 октомври — 26 члена, Зб. АСНОМ... с. 456—457 и на 13 ноември 1944 — еден член, Зб. АСНОМ... с. 479, или вкупно во овој период беа кооптирани 37 народни претставници во АСНОМ.

¹¹⁾ На 30 декември беа кооптирани: Пане Фидановски од Охрид, инж. Георги Василев, Мемед Д. Мемедов, д-р Милош Јаковлевик, Круме Наумовски, Александар Петровик, Коста Симов Требошки, Трајче Трајчески, Стојна Стефкова, д-р Вукашин Попадик, Благоја Презев, Иван Палифров и Аспарух Јосифовски, Архив на Македонија, ф. АСНОМ, к. 3.

¹²⁾ Зб. АСНОМ... с. 512.

¹³⁾ Вчера се откри Второто заседание на АСНОМ, НМ, 29. XII. 1944, I, 26 и НМ, 31. XII. 1944, I, 27.

¹⁴⁾ Испратени поздравни телеграми, НМ, 31. XII. 1944, I, 27.

беа израз на слободната волја на македонскиот народ и народностите.

Во документот на Президиумот беа изнесени задачите што биле поставени на Првото заседание на АСНОМ и во колкава мера тие биле реализирани. Тие се сведуваат главно на три: прво, да се зацврсти народното единство преку одборите на НО фронт на Македонија; второ, да се зацврсти НО војска и да се удри посилено против окупаторот и да се изведе конечно ослободување, како и да се сочуваат придобивките; и трето, да се изградува и развива македонската држава. Врз поставените темели да се поттикнат сите творечки сили за работа на политичко, економско, национално и културно издигнување на народот.¹⁵⁾

Президиумот оценуваше дека во големата борба против окупаторот и неговите соработници е вклучен сиот македонски народ и дека е постигнато единство во изолирање на окупаторските слуги и агенти, онака како било поставено на Првото заседание на АСНОМ, потоа, дека и во организирањето на органите на новата народна власт се постигнати значителни резултати. Во Македонија, во време на одржувањето на Второто заседание функционираше три обласни НО одбори, 30 околински, 288 општински и околу 2.880 селски и градски НО одбори. Во нив учествувале околу 37.870 одборници. Или со мрежа од НО одбори била покриена сета територија на федерална Македонија со незнатен исклучок на села кои последни беа ослободени од окупаторот и домашните соработници. Поголемиот број од овие НО одбори биле избрани на демократски начин, но постоела задача на сета територија да се извршат единствени избори.¹⁶⁾

Народните пратеници ги согледаа резултатите од работата на ресорните поверенства и условите во кои тие ја развивале својата дејност. Најголеми разорувања окупаторот изврши на железничките и патните комуникации и средства — разурнати мостови, искинати железнички шини и сл. За мошне краткиот временски интервал по ослободувањето со полна мобилизација на народните сили беше воспоставен автобуски сообраќај по главните релации Скопје—Битола, Скопје—Врање и други и железничкиот сообраќај по теснолинејната железница од Скопје до Охрид. Во тек беше оспособувањето на мостовите, како и сообраќајните железнички средства — локомотиви, вагони и друго.¹⁷⁾

Во областа на социјалната политика беа преземени мерки за исхрана и опрев на населението; беше организирана помош

¹⁵⁾ Реферат на Президиумот поднесен од Љупчо Арсов, НМ, 3. I. 1945, II, 28.

¹⁶⁾ Реферат на Президиумот... цит.

¹⁷⁾ Поверенство за соопштенија и градежи, НМ, 3. I. 1945, II. 28.

на социјално загрозените семејства, жртвите на фашистичкиот терор, како и на оние кои беа во војската, потоа времето беше решен проблемот со станарината, надниците, здравствената заштита, обезбедувањето на лекарства и друго.

На Заседанието проблемите од областа на финансите зеле мошне значајно место. Посебно во областа на валутниот домен положбата била мошне сериозна поради тоа што во оптек беа две валути-бугарската и албанската. Во овие земји владееше инфлација која имаше негативни последици во македонското стопанство поради изнесувањето на стоки и злато по нелегални канали. За задоволување на финансните потреби на државата се пристапило кон решавање на проблемот преку глобален данок на чистиот приход за периодот на Војната со прогресивна скала од 10—30%. Исто така беа задржани некои акцизи како на вино, ракија, луксузни предмети и други со фискален и социјален ефект. Беше констатирано дека се преземени мерки за прифаќање на имотот на државните банки и најнужните мерки за зачувување на затекнатиот и откупот и преработката на тугунот од новата реколта. Со расположливите парични средства проблемот на платите на чиновниците се решавал парцијално по месеци, но се барало неговото генерално решавање.

Покрај стореното, во областа на финансите останувало уште многу да се стори, имајќи ја предвид клучната позиција што оваа област ја има во стопанството. Претстоело дорешавање на започнатите проблеми, но и решавање на нови — подготовка на буџетот на федерална Македонија; воспоставување на еднообразно водење на сметководните работи во цела Македонија; воспоставување и организирање на царинска служба, изградување на кредитна политика и друго.¹⁸⁾

Просветата, образованието и културата по своите димензии заземале мошне значајно место. Бројот на неписмените бил околу 75%, немаше азбука, буквар, учебници, литература на македонски, а бројот на наставно-воспитниот кадар бил крајно незадоволувачки. Во мошне ограниченото време биле извршени подготовки за отпочнување со работа на основните училишта, определен број гимназии и неколку средно-стручни училишта. Но притоа се наишло на еден од основните проблеми — учителскиот и професорскиот кадар. Биле потребни околу 3.500 учители, а имало само околу 500. За таа цел, од вкупно 30-те околии во половината од нив биле организирани учителски курсеви со околу 2.000 курсисти, а било во тек отворањето на нови. Со расположливите професорски кадри биле при крај подготовките за отпочнување на средношколската настава — 9 гим-

¹⁸⁾ Изложение на Поверенството за финансии, НМ, 6. I. 1945, II, 29.

назии, една учителска, една уметничка и една музичка школа. Нивниот број, според расположливите сили, бил мошне голем, а според потребите — мошне мал. Истовремено се одвивала работата на Комисијата за подготовка на македонската азбука со што било сврзано изработувањето на буквар, потоа се подготвувале наставни планови и програми и сл.¹⁹⁾

Во областа на народното стопанство биле разрешувани најактуелните прашања од стопанскиот живот. Во земјоделството посебен проблем претставувала есенската сеидба — реализирана со 85%, исхраната на добитокот и обработката на бесстопанските имоти; потоа евидентирање на бесстопански имоти или тие на народните непријатели; па решавање на проблемот со нееднаквиот пристап кон распределба на стоките и создадениот застој во трговијата; во индустријата и рударството биле направени првите чекори кон обновување и пуштање во работа на сите производни капацитети за кои имало услови — сировини, сообраќајни врски и друго. Но останувале нерешени и отворени уште многу проблеми што ја отежнувале стабилизацијата на материјалната база како за населението така и за војската.²⁰⁾

Народните претставници на АСНОМ примајќи ги извештаите на одделните поверенства и на Президиумот во целина ги согледаа постигнатите успеси во воспоставувањето на државниот и општествено-политичкиот и стопанскиот живот, но истовремено беа набележувани и конкретните претстојни задачи на поверенствата. Истовремено беа набележени и главните смерници за натамошната дејност на Собранието и неговиот Президиум. Како такви беа сметани следните: 1. Да се зацврсне и усовршува народната власт — НО одбори; 2. Да бидат изгонети Германските окупатори и нивните квислинзи од цела Југославија и да се доведе војната до победоносниот крај; 3. Да се снабдува, вооружи и оспособи војската да ги исполни претходните задачи; 4. Да се преземат ефикасни мерки за обезбедување на исхраната на населението до новата реколта; 5. Да се обезбеди работа за сите работници и чиновници; 6. Да се обезбеди бесплатна просвета на народот и неговото културно издигнување; 7. Да се обезбеди евтина медицинска помош и да се отворат болници и санаториуми; 8. Да се оспособи железничкиот и патниот сообраќај; 9. Да се преземат итни мерки за нормализирање на целокупниот стопански живот и 10. Да се осигури редовна материјална помош на семејствата на загинатите и настраданите партизани.

¹⁹⁾ Говор на досегашниот повереник за просвета Епаминонда Попандонов, НМ, 6. I. 1945, II, 29.

²⁰⁾ Говор на Лазо Соколов за работата на Поверенството за народно стопанство, Н. М., 6. I. 1945, II, 29.

Согледаниве проблеми од Президиумот на АСНОМ беа дополнети со нови во текот на Заседанието или им беа дадени нови димензии на веќе согледаните.

На Заседанието беше констатирано дека треба да се преземат мерки против разните видови контрареволуционерни појави на скриени или притаени непријатели — сепаратисти, шовинисти и други.²¹⁾ Потоа, беше обрнато посебно внимание на потребата за целосна мобилизација на расположливите сили за подмирување на потребите на НО војска — нејзината исхрана, облека и вооружување како и за таа во Македонија така и за оние единици односно за 15 ударен корпус чие упатување на Сремскиот фронт беше во тек, за да земе учество во ослободувањето на другите делови од Југославија.

На Заседанието беше искажана верба дека АСНОМ и неговиот Президиум располагаат со сили за решавање и на други проблеми како што е тој за правата на националните малцинства и други.

Откако сестрано беше претресена работата на Президиумот на АСНОМ²²⁾ и согледани наредните задачи, Второто заседание на АСНОМ на 30 декември 1944 година донесе Решение со кое ја одобри работата на Президиумот од Првото до Второто заседание на АСНОМ. Воедно беше искажана убеденост и верба дека „Президиумот на АСНОМ ќе ги земе под внимание сите разумни указанија на народните претставители.“²³⁾

На Заседанието беше согледано натамошното зацврстување на братството и единството со другите југословенски народи и неопходноста од солидарност на македонскиот кон народот од опожарените и разурнатите краеви на Лика, Далмација, Црна Гора, Босна и Херцеговина и други. Таа солидарност беше изразена со готовноста за доделување на храна за тоа население. Во оваа насока беше прифатен предлогот околу 3 милиони кгр. ориз да им биде доделен на настраданите народи на Црна Гора, Лика, Босна, Србија и други краеви, кој како

²¹⁾ Светозар Вукмановиќ, Најглавната опасност за нас се шовинистичко-сепаратистичките тенденции пројавени во разни делови на нашата земја, Н. М. 3. I. 1945, II, 28.

²²⁾ Нерасполагајќи со записници од Заседанието наведуваме нецелосен список на дискутантите според НМ од 3 и 6. I. 1945, II, 28 и 29. Тие се: Мане Чучков, Лазар Колишевски, Михаило Апостолски, Борко Темелковски, Кирил Миловски, Лидјана Чаловска, Кемал Аголи, Методи Андонов, Методи Гогов поп, Димитар Влахов, д-р Борис Спиров, Никола Минчев, Цветко Узуновски, Страхил Гигов, Павел Шатев, Асан Шукри, Лазо Мојсов, Љупчо Арсов, Кирил Петрушев, д-р Горѓи Гаврилски, Боро Равијански, Милева Сабо, Ванчо Бурзевски, Димче Зографски, Никола Вражалски, Киро Крстевски, Планински, Димче Беловски, Митко Зафиров, Младен Челопечки, Методи Цунов, Трајко Цветановски, инж. Јордан Блажевски, Генади Лешков, Јонче Трпески, Тодор Свездин, Јонај Гелев, Васил Ивановски и Мехмед Даут.

²³⁾ Решениа на АСНОМ, НМ, 3. I. 1945, II, 28.

решение беше оформен на Заседанието на Президиумот на АСНОМ на 1 јануари 1945 година.²⁴⁾

Второто заседание на АСНОМ донесе неколку законодавни акти. Еден од нив е Решението за создавање на суд за судење на престапи против македонската национална чест. Во него беше речено дека: „1. Се создава специјален суд за судење на престапленоста против македонската национална чест кои на територијата на Македонија ќе суди на секое лице, кое за време на окупацијата направило престапение против македонската национална чест. 2. Овој суд ќе суди за оние престаплености направени против националната чест кои не можат да се квалификујат како издајство или како помаганје на окупаторот во вршењето на воени злочини.“²⁵⁾

Во натамошните одредби на овој законски акт се предвидува казни, потоа дека Президиумот на АСНОМ се задолжува да донесе нужни законски решенија за организацијата на судот и процедурата на работењето. Беше речено дека судот се состои од 30 члена кои ги избира Президиумот на АСНОМ, а делата ќе ги води судски совет од три члена. Беше застапена институцијата народен тужител кој го назначува Президиумот.²⁶⁾

Второто заседание на АСНОМ донесе Решение за основање на македонска Стопанска банка. Таа, според актот, имаше задача да собира материјали и средства кои требаше да бидат употребени за потребите на единиците на НО војска на Македонија во завршните операции за ослободувањето на Југославија; потоа средства потребни за обновата на земјата и за изградување на државата. Президиумот на АСНОМ беше задолжен да подготви уредба за организацијата и работата на македонската Стопанска банка.²⁷⁾ Новиот Президиум во првите десетина дена на јануари 1945 година го спроведе ова решение на Заседанието на АСНОМ.²⁸⁾

На Заседанието беше донесено Решение за создавање на Стопански совет. Според Решението, Советот имаше задача да „раководи (со) стопанскиот живот, (да) ја координира стопанската работа на сите стопански поверенства.“²⁹⁾ Во оваа насока, а според задачите што му беа дадени на Президиумот, тој на првата своја седница на 1 јануари 1945 година, одлучи Стопанскиот совет да го сочинуваат поверениците на поверенствата

²⁴⁾ Говор на Димитар Влахов, НМ, 3. I. 1945, II, 28 и Записник на Президиумот на АСНОМ од 1. I. 1945, АМ, ф. АСНОМ.

²⁵⁾ Решение за создавање на суд за судење на престаплености извршени против македонската национална чест, НМ, 3. I. 1945, II, 28.

²⁶⁾ Исто.

²⁷⁾ Решениа на АСНОМ, НМ, 3. I. 1945, II, 28.

²⁸⁾ На 9 јануари 1945 година Президиумот на АСНОМ донесе решение за именување Управен и Контролен одбор, а потоа и Уредба за македонската стопанска банка, Службен весник на Федералната единица Македонија во ДФЈ, бр. I, с. 26—28.

²⁹⁾ Решение, НМ, 6. I. 1945, II, 29, с. 7.

за индустрија и занаети, на трговијата и снабдувањето, на шумите и рудите, на земјоделието, на градежите и на финансиите, а за претседател беше избран Страхил Гигов.³⁰⁾

Заседанието донесе Решение за повлекување од оптек на бугарските банкноти од 250 лева, серија II и III како мерка против инфлацијата.³¹⁾

Беше усвоено Решение, како временна мерка, на сите чиновници кои до 10 јануари ќе се затекнат на работа да им се определи месечна помош во истиот размер-висина како за м. декември 1944 година.³²⁾ На 30 декември 1944 година беше донесено Решение за кооптирање на членови на АСНОМ.³³⁾

Според дневниот ред на Заседанието на АСНОМ на 30 декември 1944 година, беше избран нов Президиум на АСНОМ од 33 члена со претседател Методи Андонов — Ченто, прв потпретседател Лазар Колишевски, втор — Неџет Аголи³⁴⁾ секретари: д-р Борис Спиров и Епаминонда Попандонов.³⁵⁾

Врз база на оцената и согледувањата за дотогашниот развој и постигањата во изградувањето на народнодемократската власт и во обновата на земјата и претстојните задачи и перспективи согледани во текот на тридневната работа на Заседанието на АСНОМ произлезе заклучокот за потребата да се изврши реорганизација на ресорните поверенства при Президиумот на АСНОМ. Тоа беше реализирано на заседанието на новоизбраниот Президиум, на 1 јануари 1945 година кога на место дотогашните осум беа формирани 12 поверенства. Од бројот на новоформираниите поверенства се согледува фактот дека големо внимание било обрнато на проблемите од областа на стопанството и изградувањето на власта. Според тоа, беа формирани следните поверенства: за внатрешни работи; за финансии; за индустрија и занаетчиство; за трговија и снабдување; за шуми и руди; за полјоделство; за просвета; за судство; за изградба

³⁰⁾ Записник на Президиумот бр. 1, АМ, ф. АСНОМ.

³¹⁾ Повлекувањето требаше да стане во рок од десет дена сметајќи од 28 декември 1944 година, Н. М. 3. I. 1945, II, 28.

³²⁾ Решениа на АСНОМ ... цит.

³³⁾ Од нив некои беа избрани во новиот Президиум, види, бел. 11.

³⁴⁾ Новиот Президиум на АСНОМ, НМ, 31. XII. 1944, I, 27. Во Службен весник бр. 1 објавен дополнително името на вториот потпретседател е изоставено.

³⁵⁾ Покрај Претседателството за членови на Президиумот беа избрани: Киро Петрушев, Страхил Гигов, Киро Миљовски, Петар Пирузе, Никола Минчев, Мире Анастасов, Богоја Фотев, Ацо Петровски, Стерио Боздов, инж. Георги Василев, Димитар Влахов, Панко Брашнаров, Павел Шатев, Александар Мартушков, Крсте Германов — Шакир, Мара Нацева, Цветко Узуновски, Хасан Шукри, Јонај Јоргов Гелев, свештеник, д-р Вукашин Попадич, д-р Милош Јаковлевик, д-р Димитар Несторов, Кемал Сејфула, Младен Челопечки, Димитар Миревски, Александар Петровски, Кирил Глигоров, и Веселинка Малинска, НМ, 31. XII. 1944, I, 27.

на власта; за социјална политика; за народно здравје и за соопштенија и градежи.³⁶⁾

На Второто заседание на АСНОМ дојдоа до израз неколку идејно-политички моменти. Имено народните претставници пројавија единственост во оцената за проблемите од обновата и изградбата на стопанството и власта; пројавија единственост за потребата македонскиот народ, преку негови воени единици во состав на единиците на НОВ и ПО на Југославија и под команда на Врховниот штаб, да земе учество во доизгонувањето на окупаторските сили од земјите на другите југословенски народи, како и во потполното дотолчување на фашизмот. Тие беа единствени и во согледувањата за материјално помагање на другите југословенски народи. По овој начин се работеше на создавање на нови услови за засилување на братството со југословенските народи.

Второто заседание на АСНОМ имаше посебно политичко значење. Највисоките државни и политички тела на нова Југославија му оддадоа признание на македонскиот народ во неговата борба против фашизмот и неговите соработници, а за национално и социјално ослободување. Во оваа насока, Едвард Кардељ, потпретседател на Националниот комитет на ослободувањето на Југославија, укажа дека „македонскиот народ, а со него заедно и сите народи на Југославија се радујат на воскреснуењето на новата слободна Македонија како рамноправен член на единствената државна заедница на југословенските народи. Окупарот е истеран од македонската земја во Југославија, и вие отпочнуете сега со работата за обновата на земјата и на изграднуењето на македонската државност. За ситот македонски народ се отвораат нови перспективи за среќна иднина.“³⁷⁾

Меѓутоа, на Заседанието беше изнесена и оцената, дека треба уште многу да се стори, да се пројави голема будност за да се осигураат и сочуваат стекнатите придобивки. Притоа, се имало предвид дека сè уште не се дотолчени вековните непријатели на македонскиот народ — разните империјалистички сили кои во минатото ја делеа Македонија, како што впрочем сè уште не беше уништен фашизмот. Беше присутен и фактот дека пред македонскиот народ се поставувала задачата да види кои се негови пријатели и сојузници со чија помош и соработка извојува своја слобода.³⁸⁾

Создаденото братство, поврзаноста на народите на Југославија во федеративна заедница, потоа заемната поврзаност на слободата на македонскиот со слободата на црногорскиот, српскиот, хрватскиот и другите народи, потоа обусловеноста од по-

³⁶⁾ Новоизбраните повереници, НМ, 3. I. 1945, II, 28.

³⁷⁾ Едвар Кардељ, Иднината на нашите народи бара од нас да сме до крајнос будни, НМ, 31. XII. 1944, I, 27.

³⁸⁾ Исто.

стоењето на слободна Македонија за постоењето на слободна Србија, Црна Гора и другите федерални единици, како и обратно, беа предмет на искажувања на претставниците на Антифашистичките собранија на народното ослободување на другите федерални единици.

На заседанието беше констатиран и фактот дека во текот на ослободителната војна и револуцијата српскиот и другите народи ги разбија и оние сили што беа автори и креатори на политиката на националното угнетување во прв ред на македонскиот народ и дека се создадени услови за натамошна соработка на рамноправни народи³⁹⁾.

Второто заседание на АСНОМ како прво кое се одржа во напдно слободна федерална Македонија како највисок законодавен, политички и претставнички и извршен орган на македонската федерална држава, а кој претставуваше израз на слободната волја на македонскиот народ и народностите, доби признание на прогресивните и демократски сили во светот. Тоа беше сторено со присутност, искажување на поздрав, како и со телеграми. Владата на ОФ Бугарија го поздрави создавањето на македонската федерална држава и извојуваната национална слобода на македонскиот народ. Според излагањето на Добри Терпешев⁴⁰⁾, „македонското прашање се решуеше и се реши по балкански, давајќи и место на Македонија слободно и независно да живее. Прв пример даде великиот маршал Тито за такво решуење на националните прашања. Ете така се помага Македонија, не преку маневри, туку давајќи слобода на македонскиот народ исто така како и на другите народи.

Исто така и Отечественофронтовска Бугарија ја разбира слободата... Разликата меѓу старата Бугарија и ОФ Бугарија е уште и во тоа што Отечественофронтовска Бугарија смета, дека треба да се врати оној дел од Македонија кој денеска се наоѓа во границите на Бугарија и да се приопшти кон Македонија во Југославија. Ние декларираме, сегашната влада, дека ние сме напдно согласни со принципот за самоопределение на народите (подвлечено, во весникот, М. Т.).⁴¹⁾

Шефовите на Сојузничките воени мисии — на Советската, Американската и Британската, во името на своите влади го по-

³⁹⁾ М. Гјуркович, Ние сме должни да го оствариме соработуењето од кое ќе изникнат весели денови и радосен живот, О. Цицин, Слободата на македонскиот народ е за Црногорците исто што и неговата слобода, Ранко Пешич, Поздрав од граѓаните на Ниш, НМ, 31. XII. 1944, I, 27; Драги Македонци, телеграма од ЗАВНОХ, и до Президиумот на АСНОМ, телеграма, НМ, 3. I. 1945, II, 28.

⁴⁰⁾ Генерал и министер во Владата на ОФ на Бугарија.

⁴¹⁾ Добри Терпешев, Ние цврсто чекориме во преграатките на југословенските народи, НМ, 31. I. 1944... цит.

здравија Второто заседание и придобивките на македонскиот народ од борбата против фашизмот. Беше речено дека советските народи, како и сите народи на прогресивниот свет, ги следеле и ги следат борбите на југословенските вклучително и на македонскиот народ, кој ги изгони окупаторите од својата земја, но сега пред него стојат не помалку важни задачи каква што е таа за изградување на македонската федерална единица во ДФЈ.⁴²⁾ Како непосреден сведок на борбите што ги водеа единиците на НОВ и ПО на Македонија и сиот македонски народ, мајорот Дикенсон искажа дека е среќен што гледа „една нова држава која се ослободила од фашизмот и отпочнала работа на своето изградување.“⁴³⁾ Жалејќи дека не може Собранието да го поздрават на македонски јазик од името на британската влада, мајорот Милер искажа дека е среќен што може да ја види Македонија слободна.⁴⁴⁾

Работата на Второто заседание на АСНОМ ја поздрават и Националниот комитет на Отечествениот фронт на Бугарија, преку Иван Харизанов, потоа Крстју Белев и други.⁴⁵⁾

На Второто заседание на АСНОМ беа изнесени заедничките национални интереси на Македонците од трите дела на Македонија — Вардарскиот, Егејскиот и Пиринскиот.⁴⁶⁾

Прогресивните сили на македонската емиграција во Бугарија и во другите земји кои ја следеа ослободителната војна во Македонија, по создавањето на АСНОМ и македонската федерална држава ѝ дадоа морална и политичка поддршка. При одржувањето на Второто заседание на АСНОМ тие изразија верба во натамошното изградување на македонската држава и верба во нејзината улога за реализирање на национална и социјална слобода на сиот македонски народ.⁴⁷⁾

Подготовките, текот и решенијата на Второто заседание на АСНОМ беа следени од пошироката светска јавност и наиде на одобрување како неговото постоење така и неговата дејност. Со него како придобивка од борбата на македонскиот народ за ослободување, радио-станицата „Слободна Југославија“

⁴²⁾ Поздравот на советскиот мајор Инков, НМ, 31. XII. 1944... цит.

⁴³⁾ Американскиот мајор Дикенсон го поздрават Собранието, НМ, 31. XII. 1944... цит.

⁴⁴⁾ Од името на Англиското правителство поднесе поздрават мајор Милер, НМ, 31. XII. 1944... цит.

⁴⁵⁾ НМ, 31. XII. 1944... цит.

⁴⁶⁾ Поздрават од Пиринската и Егејската Македонија, и Македонската емиграција, НМ, 3. I. 1945... цит.

⁴⁷⁾ Поздравна телеграма од Сојузот на Македоно-одринските ополченски дружества во Бугарија, НМ, 3. I. 1945... цит.

ја запозна светската јавност. Предмет во емисиите на оваа радиостаница беа текот на Заседанието, присутните претставници од Југославија и други земји, поздравните телеграми, составот на новиот Президиум и други податоци.⁴⁸⁾

Второто заседание на АСНОМ има значење со својата законодавна, организациона и политичка дејност и посебно како политички настан што беше израз на политичкото единство на народот, осуда на контрареволуционерните сили од било која боја, мобилизација на сите сили во напорите за остварување на национално слободен живот и поткрепени и признати од прогресивните сили во Југославија и надвор од земјата.

⁴⁸⁾ Емисии на „Слободна Југославија“ за 23 и 29 декември 1944 и за 1. I., 2. I. 1945 и други, Микрофилм во ИНИ, Скопје.